

creta d'una gran part del viatge per Castella la Vella és indiscutible, però encara no prou clarificada. És possible que haguessin proporcionat algun element digne d'ésser tingut en compte tant les instruccions de l'infant Fernando de Antequera al seu representant oficial davant Benet XIII que jo crec datables de la darrera dècada del juny del 1411 (cf. *ATCA*, V (1986), 286-295; cf. 291, núm. 3); i el llibre de Luís Panzán sobre els esdeveniments d'aquells anys, la recensió del qual és a *ATCA*, XII (1993), 442-444. El cert és que la submissió de mestre Vicent als interessos, primer de l'infant Fernando de Antequera i després del rei Ferran I de Catalunya-Aragó arribaria no sols al Compromís de Casp, ans encara a la sostracció d'obediència a Perpinyà el dia dels Reis del 1416. La coincidència cronològica entre les dites instruccions, per una banda, i l'encàrrec a l'informador de Toledo, per l'altra (cf. 665-672), indica quina era la causa real de l'interès de l'infant envers el predicador. I també crec que caldria aprofundir en una hipòtesi de treball: a Ayllón, l'infant Fernando prometé (es trobava en període de campanya electoral) a mestre Vicent que ell, tant en aquell moment com quan fos rei, faria complir les prescripcions legals de l'Església (compliment que era un dels cavalls de batalla de l'activitat del sant, *praedicator finis mundi*), tant en el camp de la moralitat pública com en el de la conversió dels no cristians, sobretot de la dels jueus. De fet, ambdós extrems serien aplicats sistemàticament pel predicador durant els anys del regnat de Ferran I en els regnes i terres de la Corona catalano-aragonesa.

Malgrat, doncs, les menudències assenyalades, cal saludar cordialment i valorar de forma molt positiva aquest volum, tant per allò que ell proporciona com per allò que incita a clarificar en el futur.

Josep Perarnau

Jaume de PUIG [I OLIVER], *Les sources de la pensée philosophique de Raimond Sebond (Ramon Sibiuda)* (Études Montaignistes, XVII), Paris, Honoré Champion éditeur 1994, 318 pp.

D'aquesta obra, que correspon a una memòria presentada el 1977 a l'École Pratique des Hautes Études de París, deia l'autor anys després que «roman i romandrà inèdita» (*ATCA*, I (1982), 285), sens dubte per la consciència que tenia de l'inacabament de la tasca empresa. Afortunadament, la pressió d'alguns amics, pel que sembla, ha pogut vèncer els escrúpols de l'autor, i ara ens podem felicitar per la publicació d'aquest treball (que, per naturalesa, no pot deixar d'ésser inacabat) en la col·lecció que dirigeix l'incansable Claude Blum, amb el concurs del Centre National de la Recherche Scientifique.

El llibre es divideix en dues parts, d'extensió desigual. La primera, biogràfica, amb moltes recerques d'arxiu al darrer, recull, en el capítol I, les dades documentades sobre la vida de Sibiuda, amb algun argument lingüístic en favor de la seva catalanitat; en el capítol II, dóna les referents a la seva obra (manuscrits, edicions llatines, traduccions i resfoses, amb un apartat diferenciat sobre la *Viola animae* de Peter Dorlant), deixant oberta la possibilitat que algun dia es confirmi la seva paternitat d'unes *Quaestiones disputatae* o *Quodlibeta*; i, en el capítol III, fa una primera exploració del medi històric i cultural, amb referència especial a la universitat de Tolosa de Llenguadoc i als corrents teològics del seu temps en l'àmbit de la corona catalano-aragonesa.

La segona part, la més substancial, tracta de les «fonts del pensament filosòfic de Ramon Sibiuda» (potser hauria de dir «del pensament filosòfic-teològic-apologètic»). Després d'una detallada descripció de la matèria del llibre i del mètode sibiudià (capítol IV) i d'un breu capítol V sobre les que l'autor anomena «fonts externes del *Liber creatura-*

rum» (la crisi dels valors cristians en el primer humanisme i la polèmica antimusulmana, renovada per l'afer Turmeda), arribem, en el capítol VI i últim, al nucli central: les «fonts internes del *Liber creaturarum*».

Aquest llarg capítol és dividit en tres seccions. La primera ressegueix la influència en Sibiuda de «la tradició apologetica medieval»: Alà de Lilla, Nicolau d'Amiens, Tomàs d'Aquino i, sobretot, Ramon Llull, a propòsit del qual l'autor examina la controvertida qüestió del lul·lisme de Sibiuda. És ben coneguda la tradicional adscripció de Sibiuda a l'escola lul·liana (Salvador Bové, Jean Henri Probst, els germans Tomàs i Joaquim Carreras, etc.) i la reorientació donada per Jocelyn Nigel Hillgarth a la recerca en aquest tema (encertadament a judici de l'autor), posant Sibiuda en relació amb el lul·lisme parisenc del segle XIV. Però de Puig mostra que fer de Sibiuda simplement un lul·lista és una simplificació que ha d'ésser corregida.

La segona secció del capítol VI, la més desenvolupada, explora la tradició augustiniana. De fet, és un lloc comú parlar de la filiació augustiniano-anselmiano-franciscana de Sibiuda, però faltava un estudi metòdic per a calibrar-ne l'abast, estudi que fa de Puig a través de les figures d'Agustí, Anselm, Bernat de Claravall, Hug i Ricard de Sant Víctor, Bonaventura i Duns Escot.

Resumint el seu propi treball, l'autor dirà, més tard, que «hi ha moltes i bones raons per a pensar que el *Liber creaturarum* és un empedrat de referències conceptuals i textuales» d'aquests autors (ATCA, I (1982), 286), sense que això signifiqui que Sibiuda és un anselmià, ni un bonaventurià, ni tampoc un lul·lista, ni un escotista, ni un epígon dels vic-torins. L'autor mostra que Sibiuda té una posició original en el si del gran corrent augustinian medieval.

La breu, però molt interessant tercera secció del capítol VI, amb el títol de *Gènesi del pensament de Ramon Sibiuda*, descriu la situació històrica del *Liber Creaturarum* en relació amb l'humanisme de Bernat Metge i amb la polèmica antilul·liana conduïda per Jean Gerson a la universitat de París a les darreries del segle XIV, en la qual troba de Puig la clau explicativa de la rectificació sibiudiana del mètode lul·lià i del recurs als autors de la tradició augustiniana, que són, de fet, els recomanats per Gerson.

El llibre de de Puig explora, doncs, per primera vegada de forma sistemàtica «el medi a partir del qual [l'obra de Sibiuda] ha estat pensada, els problemes als quals volia donar resposta i les fonts que va utilitzar» (5). La hipòtesi de treball segons la qual l'obra de Sibiuda s'entén millor si se suposa que el seu autor pensava en l'escepticisme de Bernat Metge, en el cas Turmeda i en la polèmica antilul·liana de Gerson, té potser una base documental prima, però resulta molt versemblant i fecunda.

Aquesta secció tercera s'acaba amb unes pàgines molt suggestives sobre el lloc de Sibiuda en la història de la filosofia: d'una banda, com una forma de «socratisme cristià» (utilitzant la fórmula encunyada per Étienne Gilson), en la tradició del «Nosce teipsum», un socratisme radicalitzat en la mesura en què Sibiuda afirma la mediació antropològica de tot coneixement (bé que sense traspassar el llindar de la filosofia moderna); d'altra banda, com un intent de «filosofia de la religió cristiana», seguint aquí els suggeriments de Paul Vignaux, per a qui la filosofia de la religió és una «especulació que pren per objecte una religió històricament donada».

El llibre s'acaba amb una extensa bibliografia en tres seccions: la primera, sobre Sibiuda, presentada estranyament sota la rubrica restrictiva de *Sources* (estranyament, perquè inclou també les *Dades bio-bibliogràfiques, estudis i referències crítiques sobre Ramon Sibiuda*, és a dir, allò que hom acostuma considerar bibliografia secundària; la segona, sobre el medi històric i cultural; i la tercera, de «bibliografia auxiliar», conceptualment no ben diferenciada de la segona.

Un treball esplèndid, i escrit en un francès molt fluid. De les possibles limitacions del

llibre, l'autor deu ésser qui n'és més conscient, si recordem el seu anterior propòsit de no publicar-lo. És clar que la recerca de manuscrits i de fonts resta sempre, per naturalesa, una tasca inacabada.

Aquesta obra ha estat publicada, pel que sembla, tal com va quedar l'any 1977. L'autor l'hauria poguda actualitzar, però el propòsit de fer-ho ens hauria privat de tenir-la ara, i qui sap si fins i tot més tard. El lector interessat a seguir el progrés de les recerques sibiudianes pot recórrer a la dotzena llarga de treballs publicats posteriorment per de Puig, esmentats en la bibliografia (258-259), amb excepció —que sapiguem— de *Els manuscrits del Liber creaturarum de Ramon Sibiuda: un inventari tothora obert* (ATCA, X (1991), 303-319), i a d'altres treballs inèdits, però consultables, com la seva tesi de llicenciatura llegida a la Universitat de València el 1978 sobre *Ramon Sibiuda y el primer humanismo catalán*, i sobretot la seva tesi doctoral sobre *La filosofía de Ramon Sibiuda*, llegida el 1992 i guardonada el 1993 amb el premi Joaquim Carreras i Artau, de l'Institut d'Estudis Catalans, que estudia els continguts doctrinals del nostre pensador i que confiem veure publicada molt aviat. Amb *Les sources de la pensée philosophique de Raimond Sebond (Ramon Sibiuda)* i *La filosofía de Ramon Sibiuda* tindrem a l'abast les dues millors monografies existents, sens dubte, sobre el filòsof, teòleg i apòlogista català.

A aquestes aportacions de de Puig, cal afegir la seva traducció catalana íntegra del *Liber creaturarum*, publicada ja, quant a les quatre primeres parts, en la col·lecció «Textos filosòfics» (1992), i de pròxima aparició, quant a les dues últimes, en la col·lecció «Clàssics del cristianisme». Amb aquest bagatge a l'esquena, si la salut i la disponibilitat del temps l'acompanyen, de Puig ja no tindrà cap excusa per a no abordar la difícil tasca encara pendent: l'edició crítica del *Liber creaturarum*.

Pere Lluís Font

Dominique de COURCELLES, *L'écriture dans la pensée de la mort en Catalogne. Les joies/ goigs/ des saints, de la Vierge et du Christ de la fin du Moyen Age au XVIII siècle* (Mémoires et Documents de l'École des Chartes, 35), París, École des Chartes 1992, [VI] i 560 pp.

Les publicacions de l'autora sobre els goigs catalans i d'altres temes són ben conegudes dels nostres lectors (cf. ATCA, VI (1987), 522-523, núm. 3711; XIII (1994), 640-641, núm. 9519) i la informació continua en d'altres punts d'aquest volum. Però aquest és un llibre particular, ja que conté la seva tesi a l'École des Chartes parisenca (cf. ATCA, XII (1993), 511, núm. 8221).

Tres són els apartats que la constitueixen. La introducció, dividida en quatre seccions (6-150), el cos del volum, en el qual trobem reproducció del text de quantitat de *Goigs* publicats fins al 1750 (8), disposats per ordre alfabètic de les invocacions a les quals s'adrecen (153-475), part que és completada amb un annex de set d'altres d'invocació mariana (479-489) i per les reproduccions de vint-i-quatre (531-554). La darrera part és dedicada a la taula d'impressors (490-494) i a un aplec de dades estadístiques (495-503).

La primera part de l'estudi introductori, després d'haver proposat que el nom 'Catalunya' ve de l'àrab 'katala = matar' i recordat que la recerca de l'autora s'ha limitat pràcticament a la Catalunya Vella i als seus arxius diocesans (8-10), proposa una teoria sobre la relació entre realitat geogràfica i els *Goigs*, on és tinguda en compte l'hagiotoponímia, sobretot en el núcli format per les comarques d'Osona, la Garrotxa i el Gironès (13), car «la mise en évidence de plusieurs niveaux de relations entre l'espace, les saints et les hommes en Catalogne constitue le préalable indispensable à toute analyse des déterminations